17. 4. 2014

Vezměte, prosíme, na vědomí, že text článku odpovídá platné právní úpravě ke dni publikace.

Regulace open-source P2P platební sítě Bitcoin

V dnešní době, kdy dochází ve společnosti k tak markantním změnám zapříčiněných obrovským technologickým vývojem, je nutné se zamyslet nad všemi důsledky, které jsou s touto genezí spjaty. Nebál bych se totiž tvrdit, že technologické možnosti mílovými kroky předbíhají legislativu a ze své podstaty se vymykají jakémukoliv dosavadnímu právně-normativnímu uchopení.

Právní normy jsou v podstatě odrazem společenských vztahů a reflektují náležitosti a možnosti reálného lidského života s respektováním základních fyzikálních zákonů, tudíž k možnostem, jaké jsou lidstvu nabídnuté prostřednictvím virtuálního prostředí často nelze přistupovat analogicky, neboť se jedná o prostředí zcela specifické, vystavěné na základě odlišné architektury, kdy primární stavební jednotkou nejsou atomy, ale počítačový kód, který v sobě nese soubor zákonitostí určujících, jakým způsobem je virtuální svět koncipovaný.

Kromě samotných nově se tvořících prostředí – virtuálních světů, je v rámci výše nastíněné problematiky nejdiskutovanějším tématem poslední doby otázka právní regulace virtuálních měn. Skoro denně se můžeme v médiích setkat s novinkami souvisejícími s obchodováním virtuálními měnami, často také v souvislosti s různými krádežemi těchto virtuálních měn (jedná se o kardinálně vysoké částky), přitom mám dojem, že se tato problematika těší prozatím pouze marginálnímu zájmu odborné právnické veřejnosti, a proto se mi zdá za velice aktuální, tuto problematiku zachytit a zmapovat, a to především z pohledu právní regulace u nás, ale částečně i v rámci Evropské unie či dalších světových ekonomických mocností. Osobně se domnívám, že je třeba se věnovat úvahám nad samotnou potřebou svazování právními normami prostředí internetu, které jakoby nezná hranic (nemyslím pouze ty státní), neboť se jedná o fenomén, na který právní praxe reaguje s vysokými obtížemi, jelikož ani odborná veřejnost dosud nedospěla ke konsenzu, jak má být tato oblast regulována a zda vůbec.

Bez peněz do hospody nelez, aneb no money no funny.

Aniž bych to myslel pejorativně, dnešní doba se dá charakterizovat jako doba materialisticky zaměřená, a to rozhodně nejen v ekonomicky bohatším světě. Dá se tak usuzovat už jen z takové maličkosti, že pokud vyslovíme slovo hodnota, naprosté většině se vybaví hodnota materiální – cena, a ne třeba hodnota morálního či duchovního rozměru. Ale i v tomto světě peněz, nejsou peníze cílem, ale prostředkem. Za peníze v Praze dům, svět se točí kolem peněz, a dá se říct, že toho, co je na prodej, rapidně přibývá, a k nezaplacení jsou jen okamžiky prezentované v reklamě na jednu kreditní kartu. Jenže peníze jsme si prostě vymysleli k tomu, abychom mohli jednoduše obchodovat, je to tedy pomůcka, která se zákonitě musí vyvíjet a reflektovat rychlé tempo změn ve společnosti. Otázkou zůstává, jestli stejně jako v umění, kde v případě inspiračního a tvůrčího vrcholu všech uměleckých stylů se společnost vždy domnívala, že již nelze vymyslet nic nového, a dokonce se bránila všem novým tendencím (např. Van Gogh zemřel, aniž by prodal jediný svůj obraz), i ve světě ekonomiky, nejsme svědky další revoluce, které se prostě nedá zabránit, neboť život se vyvíjí směrem k mnohem většímu využívání moderních forem komunikace a vzájemné směny statků.

Bezesporu velmi zajímavá, a s projednávanou problematikou související, je skutečnost, že prvními „penězi“ byly všeobecné ekvivalenty nebo také komoditní peníze, které byly různé pro různé části

světa a různé epochy, např. *ve starověkém Babylóně to bylo obilí, v Číně mušličky, staří Slované používali plátno*.[1] Takže fakt, že dnes to mohou být nadnárodní počítačové „kódy“ zas tak převratně inovativní zase není.

Definice Bitcoin

I když by se tak na první pohled mohlo zdát, Bitcoin není virtuální měna, se kterými se můžeme setkat především v herním internetovém prostředí. Bitcoin je počítačový software, přesněji internetová open-source peer-to-peer platební síť. Open-source software je takový, jenž má otevřený zdrojový kód, čili legálně upravovatelný a zdarma dostupný. Peer-to-peer je označení pro formu takové sítě, ve které spolu komunikují přímo jednotliví uživatelé, a tedy není třeba pro komunikaci (výměnu dat) žádný server. Tato síť funguje od roku 2009, jako tvůrce figuruje osoba Satoshi Nakamoto, kdy se klidně může jednat i o skupinu osob, neboť to je pouze internetová přezdívka. Jen tak na okraj podotýkám, že nedávno byl časopisem Newsweek za tvůrce označen Američan totožného jména, který se tomuto nařčení urputně brání, od jakékoliv souvislosti s tvorbou Bitcoinu se distancoval a stěžuje si na neúnosnou pozornost, jakou se mu dostává od médií. Každopádně po vzniku, ať už je stvořitelem kdokoliv, již nedochází z jeho strany k žádné ingerenci, ani k žádné mediální prezentaci či podobně, dá se tedy říci, že síť byla ponechána vlastnímu osudu.

Tento software se díky svým specifikům a postupné masivní medializaci stává reprezentantem alternativních platebních prostředků. Těmito specifiky jsou především naprostá decentralizace a volnost, neboť daná síť je koncipována tak, aby zabránila jakékoliv ingerenci, neboť nelze řídit peněžní toky, nikdo nemůže zabavit či zrušit účet apod. Žádnými zvláštními pravomocemi nedisponuje ani, v roce 2012 vzniklá, Bitcoin Foundation, starající se o „infrastrukturu“ i propagaci měny. Další významným specifikem je záležitost emise samotných Bitcoinů, jakožto platebních jednotek. Ve své podstatě se totiž jedná spíše o činnost podobnější těžbě zlata na divokém západě, než tisknutí bankovek někde ve Španělsku. Počet Bitcoinů je omezen na maximální množství necelých 21 miliónů kusů, kdy v současné době máme v oběhu již více než polovinu „mincí“ a geneze jejich vzniku je taková, že nové se „netisknou“, ale opravdu „těží“, kdy tímto „těžením“ je myšleno řešení matematicky velmi složité operace (vysoká náročnost na grafickou kartu počítače i vysoká spotřeba elektrického proudu). V případě pozitivního vyřešení takové složité operace je uživatel odměněn získáním nového Bitcoinu. Složitost těchto úloh diagonálně roste s počtem „bitcoinchtivých“ dobrodruhů, takže nové „mince“ je mnohem a mnohem těžší získat. Jedná se o tvůrcem zamýšlené opatření vedoucí k zabránění rychlého „vytěžení“ měny, kdy se za stávající konstelace předpokládá, že poslední Bitcoin bude získán v roce 2140. Ve světě počítačových nadšenců se tak dá hovořit o nové zlaté horečce, jen ten severní vítr není natolik krutý, ale na druhou stranu vlků (ne jen z Wall street) se po internetu prohání mnohem víc. Dalším důležitým specifikem je průběh platby, jenž probíhá pomocí počítačového programu resp. mobilní aplikace. Program umožňuje uživatelům působit ve dvou rolích. Uživatel totiž může být pouze koncový uživatel, nebo se může v rámci sítě angažovat jako těžař, který kromě výše zmíněné funkce dále plní roli jistého kontrolora transakcí, přičemž nic nebrání tomu, aby stejná osoba vykonávala obojí. Na úplně podrobné obeznámení s technickým fungováním a genezí „těžení“ se však necítím příliš fundovaný, proto případné zájemce odkazuji na internetové články, které se touto problematikou zabývají, ale domnívám se, že pro osvětlení problematiky seznámení v takovém rozsahu dostačuje.

Z výše nastíněných specifik tedy vyplývá, že největší devizou sítě Bitcoin jsou univerzálnost, rychlost a bezprostřednost možných plateb, které především nejsou dozorovány žádnou institucí veřejné moci a dále také relativní bezpečnost, kdy může být celé jmění umístěné na maličké paměťové kartě, neumožňující dálkový přístup, klidně zavřené doma v sejfu, k čemuž neexistuje adekvátní alternativa, což při vzetí v úvahu, že se jedná o naprosto nekrytý obnos bez žádné vazby k majiteli, může vyhovovat především osobám disponujícím nelegálně získaným majetkem. Výše zmíněná bezprostřednost a rychlost je vykoupená absencí jakékoliv záruky a dalo by se to přirovnat k tomu,

že pokud by na silnicích neplatila pravidla silničního provozu, dalo by se hypoteticky hovořit o umožnění mnohem rychlejšího a svobodnějšího přesunu z místa A do místa B, ale reálně by hrozila třetí světová a málokdo by se vůbec někam autem dostal. Otázka bezpečnosti na internetu by byla na samostatné téma, nicméně je zřejmé, že obecně není příliš vysoká a v případě sítě Bitcoin to platí dvojnásob, neboť proti sofistikovanému hackerskému útoku jsou samostatní uživatelé v podstatě bezbranní.

Praní špinavých peněz

Jak jsem již naznačil, tak tato náhražka měny může být velmi lákavou pro osoby, které chtějí legalizovat výnosy z trestné činnosti. Velkým přínosem do budoucna by dle mého názoru byla technická možnost evidovat veškerý pohyb platných peněz, což by vedlo k eliminaci těchto aktivit, nicméně moderní technologie jsou zatím využívány častěji pro „temnou stranu síly“, a tak i když se pohyb Bitcoinů zaznamenává, není to v praxi v podstatě k ničemu. Existují totiž internetové aplikace sloužící doslova jako virtuální prádelny peněz. Uživatelé jednoduše postupují tak, že tam pošlou své Bitcoiny, aplikace je zamíchá s Bitcoiny od jiných uživatelů a následně vrátí původním majitelům jiné Bitcoiny stejné hodnoty. Je to, jako by vrah hodil tričko potřísněné krví do obrovských necek, kde je sto totožných triček, které se po vyprání náhodně vrátí lidem, kteří je do necek vhodili, tričko se tak dohledat dá, ale komu před tím patřilo již nikoliv (v případě Bitcoinů samozřejmě hovoříme o mnohonásobně větších entitách, než je třeba sto triček).

Za co se dá platit?

Mnoho uživatelů vnímá Bitcoiny jako investici (komoditu např. podobnou zlatu), neboť nárůst hodnoty byl enormní, jelikož vysoká poptávka na trhu způsobila, že oproti počáteční době, kdy bylo skoro nemožné prodat třeba i 10.000 Bitcoinů za 50 USD, protože se nenašel kupec, se dnes cena 1 Bitcoinu pohybuje kolem 600 USD. Vrchol byl dosažen na konci roku 2013, kdy se hodnota pohybovala dokonce těsně nad 1000 USD. Stávající „propad“ sice může naznačovat jistý trend, ale s ohledem na velmi časté a obrovské výkyvy jaké za svoji krátkou kariéra tato „měna“ zažila, se to nedá označit za příliš směrodatné.

Primárně se však jedná o platidlo, za které lze v současné době pořídit skoro vše, případně se dá směnit skoro za jakoukoliv platnou měnu. Takové směnárny jsou provozovány i na českých doménách. Nejčastější využití je na poli internetu, ale setkáváme se již i s platbami v kamenných obchodech.

Ochrana osob nebo danit či nedanit, to je oč tu běží?

Zda je to ducha důstojnější snášet střely a šípy rozkacené sudby, či proti moři běd se chopit zbraně a skoncovat je vzpourou, jakoby se zamýšlel králevic dánský nad tím, jestli nenastal čas vzepřít se bankovnímu systému a stát se nezávislým na veřejné moci.

Výrazným fenoménem kybersvěta je až „Matrixovská“ angažovanost využít internet k osvobození lidstva od politické nadvlády resp. nadvlády nadnárodních korporací či finančních institucí, což dokládají mediálně známé akce skupiny Anonymous apod. Tento trend je patrný i ve vztahu k sítí Bitcoin, která má ambice stát se stěžejním nástrojem umožňujícím nezávislost na současných vládách. I když se technologie vyvíjejí, mění se kulisy života, tak lidé se tolik nemění (stačí se podívat na Krym), proto mě při zamýšlení nad podobnými proklamacemi osvobození hned vyvstane na mysli pasáž z knížky 1985 autora George Orwela perfektně popisující nikdy nekončící koloběh lidského boje o moc. Podle Prof. Holländera, má legitimita moci dvě stránky: *procedurální a hodnotovou. Procedurální stránka legitimity znamená, že legitimní se moc stává tehdy, jestliže je výsledkem obecně akceptované procedury. Hodnotovou stránku legitimity moci představuje obecně*

akceptovaný rámec hodnot, ve kterém se legitimní moc má a může pohybovat[2]. Ve virtuálním „anonymním“ prostředí, však tyto otázky jsou o to složitější, neboť se jedná o fenomén měnící zažité paradigma společnosti. Velkým paradoxem je ohromná disproporce mezi tím, jaké mají obyčejní uživatelé erudované znalosti o fungování internetu a tím, jak moc jej využívají. Proto bude trvat dlouhou dobu, než se toto prostředí stabilizuje a vykrystalizuje.

Obecně se představitelé veřejné moci staví k Bitcoinu dosti skepticky a otázkou zůstává motiv. Jedná se o deklarovanou bezpečnost majetku účastníku, nebo jen o strach před konkurencí, které je těžké se rovnat? Bitcoiny sofistikovaně umožňují neplatit daně, což je něco po čem touží snad většina osob, nicméně nevím, z čeho by byla placená policie, aby chytila případné zloděje tohoto nezdaněného majetku, a nevím, kdo by postavil silnice, nicméně bylo by fajn, kdyby technické výrobky umožnily žít lidem na vyšší úrovni, případně vymýtili chudobu, které momentálně trápí většinu obyvatel našeho světa. Výše nastíněné utopické trendy naopak mohou vést spíše k ještě větší polarizaci spolčenosti a renezanci feudálního uspořádání světa.

Evropská unie (prostřednictvím Evropského orgánu pro bankovnictví) stejně jako Čína či Rusko, varovala své občany před virtuální měnou Bitcoin, především z možného zneužití k praní špinavých peněz nebo financování terorismu a také z důvodů bezpečnosti takto uchovávaného majetku či v podstatě nemožné ochrany spotřebitelů a podnikatelů. Dále se obávají především nebezpečí spojených s používáním podobného softwaru jako náhrady za skutečné peníze. Evropský orgán pro bankovnictví dále ve svém varování[3] poukázal také na to, že je třeba mít na paměti, že vlastnictví virtuálních měn může mít i daňové dopady, jako je daň z přidané hodnoty nebo daň z příjmu z kapitálového majetku. Mezi představiteli finančního světa však rozhodně existují i zastánci, kteří jako např. šéf banky Sberbank German Gref zastávají názor, že se jedná o zajímavý experiment umožňující získat nový pohled na otázku systému peněz.

Klasická malá odezva orgánů veřejné moci potažmo jejich představitelů k záležitostem přesahujícím naše hranice nikoho snad nepřekvapí. Instituce na dané téma nejpovolanější, Česká národní banka, pouze přebrala výše zmíněné varování EU a na svých internetových stránkách jej uveřejnila v českém jazyce. Zajímavé stanovisko alespoň však zaujali zaměstnanci (ČNB), kteří v duchu varování EU v rámci výkonu svého zaměstnání odpověděli na dotaz, zda je nutné povolení ČNB k obchodování s Bitcoiny nebo k jejich směně. Tito zaměstnanci úvodem vyslovili názor, že *data evidovaná v protokolu bitcoin („bitcoin“) nemají charakter pohledávky držitele bitcoinů za jinou osobou, nejsou to tedy bezhotovostní peněžní prostředky ani elektronické peníze (§ 4 zákona č. 284/2009 Sb., o platebním styku), resp. peněžní prostředky ve smyslu ustanovení § 2 odst. 1 písm. c) zákona č. 284/2009 Sb., o platebním styku*.[4] Ve své odpovědi na dotaz zda je potřebné povolení ČNB k obchodování s Bitcoiny rozebírají další souvislosti a vyjadřují názor, že obchodování s Bitcoiny nevyžaduje povolení ani nepodléhá dohledu ČNB, s tím, že v případě *obchodování s deriváty na bitcoiny, takové deriváty mohou v závislosti na podobě obchodování naplnit znaky investičních nástrojů a k obchodování s nimi pak může být nutné povolení obchodníka s cennými papíry*. Za další výjimku uvádějí *správu fondu investujícího do bitcoinů, ať už by se jednalo o fond nabízený veřejnosti (pak je vždy nutné povolení ČNB) nebo jen omezenému okruhu investorů (pak postačí za určitých podmínek registrace ČNB)[5] a také provádění platebních transakcí v souvislosti s organizací obchodů s bitcoiny, např. v rámci burzy zaměřené na virtuální měny, pokud by určitá osoba prováděla převody bezhotovostních peněžních prostředků nebo elektronických peněz mezi kupujícími a prodávajícími a byly by naplněny znaky poskytování platebních služeb (nešlo-li by o výjimky podle § 3 odst. 3 ZPS)*.[6] Na konci odpovědi je také umístěn odkaz na metodický pokyn Finančního analytického útvaru Ministerstva financí (dále jen FAÚ) Č.j.: MF-86584/2013/24[7] ze dne 16.9.2013, který se zabývá problematikou využití Bitcoinu při praní špinavých peněz. Mimo jiné je v tomto pokynu uvedeno, že s ohledem na technické řešení digitálních měn – pro příklad uvádí právě Bitcoin - představují tyto měny vysoké riziko, a nadlimitní transakce stanovené zákonem č.

253/2008 Sb., o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu, by měly být považovány za významný rizikový faktor. FAÚ dále v pokynu vyzývá všechny povinné osoby, aby v souvislosti s nákupem nebo prodejem jakékoli digitální měny, jako je například Bitcoin, byla jako velmi riziková k posouzení a k rozhodnutí o dalších opatřeních podle okolností označena každá platba nad hodnotu 1.000 EUR a vždy jako podezřelý obchod oznámena transakce nad hodnotu 15.000 EUR.

Nicméně výše zmíněné se rozhodně nedá považovat za regulaci, ani vzdáleně připomínající například totální zákaz v Thajsku, Čínský zákaz zprostředkovatelům vypořádávat transakce Bitcoinových burz, nebo prohlášení Ruské centrální banky, že virtuální měny nebo jiné náhradní formy peněz jsou nezákonné. Pokud se však pozorně podíváme do našeho trestního zákoníku, objevíme tam trochu zaprášený trestný čin ohrožování oběhu tuzemské měny (§ 239), který konkrétně v prvním odstavci stanovuje, že chráněný zájem na nerušeném a funkčním oběhu tuzemských peněz ohrozí ten, kdo neoprávněně vyrobí nebo vydá náhražky tuzemských peněz, nebo kdo takové náhražky neoprávněně dává do oběhu. Pokud se tedy v případě Bitcoinu jedná o náhražku peněz, což deklarují nejen odpůrci, ale především zastánci této alternativní měny, tak se dá dojít k názoru, že placením, obchodováním, ale také i těžením Bitcoinů, se uživatel může dopustit výše zmíněného trestného činu, aniž by se jednalo o extenzivní výklad. Jelikož se jedná o judikaturou zatím neřešený problém, těžko předjímat, nicméně domnívám se, že především orgány činné v trestním řízení by se danou otázkou zabývat měli. V komentáři k trestnímu zákoníku jsou za náhražky tuzemských peněz označeny *takové hotovostní platební prostředky, které mají ať už trvale, nebo dočasně plnit funkci peněz, tj. být oběživem, prostředkem placení*[8], což bezpochyby Bitcoiny jsou, až na výjimku hotovostní povahy. Otázkou tedy zůstává, nakolik autoři daného komentáře brali v potaz možnosti moderních technologií, a daný fakt opominuly, nebo zda úmyslně konkretizovaly záměr zákonodárce v tom, že se vždy musí jednat o hotovostní prostředky. Při teleologickém výkladu objektivní stránky trestného činu a při brání v potaz objektu trestného činu, se však osobně přikládáním k tomu, že se nemusí striktně jednat o hotovostní náhražky. Dosti zarážejícím je fakt, že daný trestný čin se však vztahuje pouze na fyzické osoby, neboť zákon o trestní odpovědnosti právnických osob jej ve svém taxativním výčtu neuvádí.

Závěr

Podotýkám, že nejsem zastáncem přílišné kriminalizace, spíš chci upozornit na možná rizika z toho vyplývající pro jednotlivé uživatele, případně nasměrovat orgány činné v trestním řízení, jak by se dalo bránit rizikům spjatých s možnou legalizací výnosů resp. financování terorismu, neboť rozmach virtuálních měn může dosti významně sekundovat organizovaným zločineckým strukturám.

Kvituji postoj reprezentantů finančního sektoru, kteří obyčejné uživatele varují před možnými riziky. Racionálně ani vědecky však nelze rozhodnout, zda uskutečňování platebních transakcí pomocí sítě Bitcoin, je věc prospěšná nebo naopak nevhodná. Jsme svědky v jistém smyslu revoluce a je krátkozraké se k věci stavět zády, nebo vzdorovat. Nicméně takto koncipovaný model se mi jeví dosti nešťastný a spíš bych se na něj díval jako na první vlaštovku, ze které by bylo vhodné vytěžit pozitiva. Možná by nebylo od věci uvažovat o tvorbě nové formy peněžního systému. Silný hlad po změně peněžního systému je znatelný a moderní technologie to umožňují, proč tedy bojovat za každou cenu o zachování statusu quo a nezkusit jít dál, aneb jak pravil Marco Pólo, pokud není cesty zpět, musí se jít vpřed.

Bc. Marek Vrbík

e-mail: vrbik.marek@email.cz

Literatura:

HOLLÄNDER Pavel. Problém spravedlnosti. Pr – Právník, ročník 1998 č. 6.
ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník. 2. vydání, Praha. C.H.Beck, 2012.

Internetové zdroje:

Webový portál České národní banky [on line]. Ve znění ze dne 20.3.2014. Dostupné >>> zde.
WIKIPEDIE. Otevřená encyklopedie [on line]. Ve znění ze dne 20.3.2013. Dostupné >>> zde.
PASTUCHOVÁ, Markéta. Open source přebírá v oblasti softwaru klíčovou roli. ICT manažer [online]. 5. 11. 2011 [cit. 5. 11. 2011]. Dostupné >>> zde.
Dostupné na www, k dispozici >>> zde.
Dostupné na www, k dispozici >>> zde.
Dostupné na www, k dispozici >>> zde.
Dostupné na www, k dispozici >>> zde.
Dostupné na www, k dispozici >>> zde.
Dostupné na www, k dispozici >>> zde.
Dostupné na www, k dispozici >>> zde.

---

[1] Wikipedie, dostupné na www, k dispozici >>> zde.
[2] HOLLÄNDER Pavel. Problém spravedlnosti. Pr – Právník, ročník 1998 č. 6. S. 449.
[3] Varování EBA dostupné v českém jazyce - k dispozici >>> zde.
[4] Dostupné na www, k dispozici >>> zde.
[5] tamtéž
[6] tamtéž
[7] Dostupné na www, k dispozici >>> zde.
[8] ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník. 2. vydání, Praha. C.H.Beck, 2012, S. 2411

© EPRAVO.CZ – Sbírka zákonů, judikatura, právo | www.epravo.cz

Další články:

- Soudní dvůr EU upřesnil dosah pravidla proti zneužívání ve směrnici o mateřských a dceřiných společnostech (rozsudek NEO GROUP)
- Společné dohledové priority ESMA, EBA a EIOPA pro rok 2027
- Nové pojetí úvěruschopnosti spotřebitele?
- Plánované změny v oblasti merger control

- Co zkoumají úřady v případě zneužití holdingu? Aktuální judikatura
- Bez kontroly a bez sankcí? Daňové echo zaznělo už pošesté a mění přístup Finanční správy k daňovým chybám
- Manažerské služby pod přísným dohledem finanční správy
- Novinky z české a evropské regulace finančních institucí za měsíce červenec a srpen 2026
- Přijetí eura pohledem oceňování podniků: Co by se změnilo ve znalecké praxi?
- Finanční služby na dálku: co přinese nová úprava a co znamená pro investiční společnosti a obchodníky s cennými papíry?
- Pozemkové restituční náhrady a role znalce, když se hodnota majetkové křivdy přepočítává po desetiletích